

Dames en heren,

Ik ben al 20 jaar woonachtig in De Achterhoek. Ik voel mij ondertussen een Achterhoeker. Hoewel ik nooit een *echte* Achterhoeker zal worden. Ditzelfde geldt voor mijn kinderen. Drie van de zes zijn er geboren en getogen. Zij kennen de gewoontes, verstaan de taal, begrijpen de cultuur maar spreken niet de taal. Wij zijn om meerdere redenen trots op onze woonomgeving en koesteren deze. We volgen de verrichtingen van De Graafschap op de Vijverberg nauwgezet en luidkeels zingen wij vanaf de tribune mee dat we *superboeren* zijn. Twee van mijn zoons zijn ook lid van supportersclub *de superboertjes*. Ik beschouw het dan ook als een groot voorrecht om als bestuurder van een jeugdzorgorganisatie (Trias Jeugdhulp) en als vader van twee superboertjes u te mogen toespreken op het landelijk congres *Jeugdzorg op de boerderij Hype of volwaardig alternatief?*

In het boekje *“dwaasheid, die wijsheid beschaamde”* geschreven door ds. H Kluin (1963) wordt het honderdjarig bestaan van de Van 't Lindenhoutstichtingen “Neerbosch” beschreven. Johannes van 't Lindenhout (1836-1918) was in zijn jonge jaren colporteur. Hij verkocht Bijbels aan boeren op het platte land. Van 't Lindenhout hield van kinderen en was een gevoelsmens, die in zijn jeugd al werd getroffen door het zware lot van kinderen, die hun ouders misten. Op zijn colportage-reizen trof hij kinderen aan die werden uitbesteed in gezinnen, waarbij niet eerst gevraagd werd naar een geschikt milieu, maar naar de kleinste vergoeding, die men de pleegouders moest geven. Wie het minst vroeg kreeg de wezen in huis. Het gevolg was, dat ze dikwijls hard en ruw werden behandeld en gebrek leden aan voedsel en kleding; om van een goede schoolopleiding maar niet te spreken. Van 't Lindenhout trok zich het lot aan van deze kwetsbare wezen en richtte in 1863 de wezeninrichting “Kinderdorp Neerbosch te Nijmegen op. De jeugdzorgorganisatie Lindenhout in Gelderland is gebouwd op de fundamenten van dit kinderdorp.

Op 29 januari 2010 kopte *De Volkskrant* het volgende: *probleemjeugd uitgebuit op buitenlandstage*. Het artikel gaat over een onderzoek van de Inspectie Jeugdzorg (het rapport lag al een jaar op de plank) naar programma's van Nederlandse jeugdzorgaanbieders in het buitenland (Frankrijk, België, Oostenrijk, Polen, Denemarken, Engeland en Schotland). De onderzoekers van Inspectie Jeugdzorg hebben gesignaleerd dat kinderen in het buitenland soms 14 uur per dag moeten werken bij een boer en dat er projecten zijn die het principe hanteren: “als je niet werkt, krijg je geen eten”. Ook worden gastgezinnen niet altijd goed gescreend, waardoor probleemjongeren te maken krijgen met gastouders die uit onmacht schreeuwen en schelden.

Is er dan niets veranderd in bijna 150 jaar? Behalve dat deze kwalijke en verwerpelijke activiteiten, waar de meest kwetsbare groep van onze samenleving de dupe van is, is verplaatst naar het buitenland?

Is het dan ook niet gewaagd, brutaal of zelfs gênant om een landelijk congres te organiseren met als titel: *Jeugdzorg op de boerderij een hype of een volwaardig alternatief?* En ik het als een voorrecht beschouwt u toe te mogen spreken? Want van een hype lijkt geen sprake te zijn en de kwalificatie “volwaardig alternatief” klinkt in deze zojuist geschetste context wel heel erg bedenkelijk.

U mag van mij verwachten en verlangen dat ik afstand neem van praktijken die ertoe leiden dat er een moderne variant, onder de vlag van jeugdzorg, van kindslavernij wordt getolereerd. Ik ga dit toelichten.

Mijn verhaal begint in het jaar 1968. Hij was 13 jaar. Hing op de bank, was recalcitrant. Zijn ouders konden geen kant met hem op. Er viel geen land met hem te bezeilen. Een 24 karaats puber. Zijn vader werkte met volle overgave in de kinderbescherming en had nu een casus bij de hand van eigen vlees en bloed. Toen het volledig mis dreigde te gaan kwam zijn moeder op een avond met het idee om zoonlief een weekje naar neef Lucas in Drenthe te sturen. Lucas was getrouwd, twee kinderen en had een gemengd bedrijf (melkvee en aardappelen). Voor de ouders een goede gelegenheid om op adem te komen, voor de opstandige zoon een gelegenheid om even afstand te nemen van al te bemoeizuchtige ouders. Tot grote vreugde van ouders en zoon werd het plan ten uitvoer gebracht.

Lucas was boer in hart en nieren. Een grote, stevige, hardwerkende, maar ook welbespraakte (weliswaar met een zwaar Drents accent) boer, met veel humor, plattelandshumor. Dag en nacht bezig met zijn bedrijf. Het boerenbedrijf kent immers geen werktijden. Voor de jongen van 13 jaar bleek na aankomst op de boerderij al snel dat er van hangen op de bank geen sprake meer was. Koeien uit het land halen, melken, beesten voeren, stallen mesten, maaien, schudden, hooien, aardappels poten, aardappels rooien. De afwisselende werkzaamheden volgden elkaar in snel tempo op. En hij kreeg de smaak te pakken. Niet alleen vanwege het werk. Lucas en zijn vrouw Anneke hadden het vermogen om na de fysieke arbeid de juiste gesprekken te voeren op het erf, in de stal, aan de keukentafel, op de bank. Zij stelden de juiste vragen en raakten de gevoelige snaar. Niet te ingewikkeld en niet langer dan nodig. Precies op het goede moment. Die jongen bracht 7 jaar lang vrijwel alle schoolvakanties door op de boerderij in Drenthe. Hij maakte alle seizoenen mee en leerde het werk van de boer, dichtbij de natuur, volop te waarderen. Hij kreeg het zelfs een beetje in de vingers. Een gouden greep van zijn moeder destijds, want thuis ontstond ruimte en respect voor elkaar. De bekende generatiekloof bleek overbrugbaar. Zonder al teveel gedonder.

Vorig jaar zomer is mijn neef Lucas aan de gevolgen van een ernstige ziekte overleden. Jarenlang hebben we contact gehouden. Vaak blikten we bij deze ontmoetingen terug op die vakantieperiodes en de verhalen uit die tijd werden, naarmate de jaren verstreken, sterker en sterker. Ik bewaar mooie, humorvolle en leerzame herinneringen uit die tijd. Een ervaring rijker, waar ik tot op de dag van vandaag mijn voordeel mee doe. Over zaaien en oogsten gesproken. Mijn neef was een Drentse superboer.

In de beginjaren van mijn loopbaan in de jeugdzorg maakte ik als groepsleider kennis met de opvattingen van hoogleraar orthopedagogiek W. Ter Horst. Hij was in de jaren 70-80 van de vorige eeuw verbonden aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Ter Horst heeft meerdere publicaties op zijn naam staan. Twee van zijn werken, te weten: *natuur en kind* en *het herstel van het gewone leven* spraken mij zeer aan vanwege de directe praktische bruikbaarheid, maar vooral ook door de opvoederwijsheid die eruit spreekt. Zijn boeken bieden een toegankelijke basis voor het handelen van alledag in situaties die extra aandacht vragen. Hij stelde zich de vraag: wat kan er in het leven van alledag gedaan om het vastgelopen opvoedingsgebeuren weer vlot te krijgen, behalve de toepassing van specialistische therapieën? Hij bepleitte de praktische weg, want tenslotte moet het herstel van het gewone leven plaatsvinden in het gewone leven, en niet in de kliniek of in een therapeutische setting.

Zo stelt Ter Horst dat de hand van een echte opvoeder vijf vingers heeft: beschermen, verzorgen, aanleren, inleiden in betekenissen en inwijden in geheimen. Beschermen: Kinderen zijn breekbaar, gemakkelijk kapot te krijgen; lichamenlijk en geestelijk. Daarom moeten ze door hun opvoeders worden beschermd en moeten ze er in worden opgevoed om zichzelf en anderen te beschermen. Als dat niet gebeurt, voelen ze zich niet

veilig en gaan ze er onderdoor of worden ze hard. Veiligheid is een eerste en blijvend vereiste. Beschermen is de functie van de eerste vinger van de hand van de opvoeder. Verzorgen: Veiligheid is noodzakelijk, geborgenheid is warmer, intiemer, dichterbij het hart. Wie zich ergens geborgen weet, kan er op vertrouwen dat ze krijgt wat ze nodig heeft *voor* ze er om vraagt. Daarom is verzorgen de functie van de tweede vinger van de hand van de opvoeder. *De "tuiniersvinger"* zouden we kunnen zeggen. Zoals een goede tuinier zijn dierbare planten goed in het oog houdt en ze een plaats geeft waar ze kunnen gedijen, ze begiet, bemest en steun geeft als dit nodig is, al naar hun eigen aard en op de juiste tijd, afhankelijk van de ontwikkelingsfase waarin ze verkeren. Zo gaat een goede opvoeder om met zijn kinderen.

Aanleren: Een mensenkind kan niets van nature. Om iemand te worden, moet het worden opgevoed. Er zijn lieden die beweren dat een kind om iemand te worden juist niet moet worden opgevoed, maar dat zijn volgens Ter Horst onnozelaars.

Als veiligheid en geborgenheid zijn gegarandeerd, is de basis de basis van de opvoeding het *aanleren* van kennis en vaardigheden. Dat is de functie van de derde vinger van de hand van de opvoeder. Wie bij het hart van de kinderen wil uitkomen, moet ze eerst aanleren hun zintuigen te openen, want niets komt in het hart wat niet eerst in de zinnen is geweest. Leer ze dus aan om met hun grote oren te luisteren naar de stilte van de nacht, het ruisen van de wind, en het zingen van de vogels in de vroege ochtend. Leer ze dus aan om met grote ogen te kijken naar de waterdruppel op het venster, het madeliefje in het gras en de vlieg op de ontbijttafel, naar de opkomst van de zon, naar de sterren, naar eerlijke echte dingen en vooral naar andere mensen. Leer ze dus ook aan om fijngevoelig te tasten, te ruiken en te proeven. Zo wordt de eerste deur naar het hart geopend.

Inleiden in betekenissen: het aangeleerde, hoe noodzakelijk ook, moet betekenis krijgen omdat het anders vervluchtigt. Betekenissen zijn niet aan te leren. Ze kunnen hoogstens worden aangereikt in bijvoorbeeld liedjes, kunstuitingen, geloofswaarheden en bijzondere rituelen. Betekenissen liggen niet voor het hele leven vast. In elke nieuwe leeftijdsfase wordt opnieuw overwogen of ze nog wel bruikbaar zijn. Zo nee; dan wordt het aangeleerde van een nieuwe betekenis voorzien; als het tenminste nog aanspreekt en er iets mee te doen is.

Inwijden in geheimen: is de functie van de vijfde vinger. Volgens Ter Horst is dat de duim want die kan met elk van de andere vingers een cirkel maken. Hoe gaat dat inwijden? Er is veiligheid en geborgenheid, de zintuigen zijn geopend, er zijn bepaalde kennis en vaardigheden aangeleerd die iets te betekenen hebben. Echt ja? *Dan is er nu een opvoeder nodig die het warm om het hart wordt.* Ten eerste voor dat waarin hij dit kind zo graag wil inwijden. Hij moet het menen, het moet hem echt van binnen iets doen. Kinderen kunnen wat dit betreft niet voor de gek worden gehouden; ze hebben er een speciale antenne voor. Het hart van de opvoeder moet gloeien, want alleen dan kunnen er vonken overslaan. *Alleen vuur kan vuur ontsteken.* Ten tweede moet hij voor het kind dat moet worden ingewijd ook een warm hart hebben. Verder is het nodig dat het kind *erbij* is; niet afgeleid door van alles en nog wat, maar gericht op dat waarover het gaat. Misschien is dat nog het moeilijkste omdat de opvoeder het niet helemaal in de hand heeft. Als er aan deze voorwaarden is voldaan, moet de opvoeder door een gebaar, een woord of een versje dit dichtbij moment met het kind delen, "communiceren". En dan kan het er ineens zijn; de diepe beleving van één gouden moment waardoor het kind wordt ingewijd in het geheim van de wiskunde, de muziek, het kweken van radijsjes, het houden van hamsters, het spelen met vriendjes en wat niet al. Nu kan het zich met liefde daaraan toewijden en daardoor *iemand* zijn.

Tot zover iets over de wijsheden van Ter Horst.

De boeren die van 't Lindenhout in de negentiende eeuw ontmoette, bij de verkoop van zijn Bijbels, misten een paar vingers. Zo ook de pseudo hulpverleners in het buitenland anno 2010

die uit onmacht schreeuwen en schelden. Zij spreken de taal van de vuist en beschikken niet over de hand van de *echte* opvoeder. Rouvoet, aarzel niet om in te grijpen, desnoods met harde hand.

Toen enkele jaren geleden (2006) Trias Jeugdhulp het verzoek van de provincie ontving om het reeds ontwikkelde aanbod van jeugdzorgboerderijen door de Stichting Stimuland over te nemen en toe te voegen aan het port folio kostte het betrekkelijk weinig bedenktijd om daar voluit “ja” tegen te zeggen. Wel kwamen er vrijwel onmiddellijk een aantal kernvragen naar boven hoe één en ander te organiseren?

- Hoe gaan we de boeren begeleiden en ondersteunen?
- Welke boeren komen in aanmerking voor het predicaat “jeugdzorgboerderij” en welke niet? Er moeten op en rondom het erf wel agrarische activiteiten plaatsvinden.
- Op welke wijze kunnen wij de kwaliteit van zorg waarborgen/verbeteren en toetsen?
- Hoe gaan wij de boeren binden aan Trias Jeugdhulp? Het zijn immers zelfstandig ondernemers. Wij willen een hoog rendement en maximale flexibiliteit.
- Hoe dient het aanbod van de jeugdzorgboeren zich te verhouden tot het overige aanbod van Trias Jeugdhulp (met name de pleegzorg) en andere zorgaanbieders in Overijssel?
- Welke tarieven gaan wij hanteren? Een boer weet als geen ander wat de kostprijs is van een liter melk, een kilo vlees en een mud aardappelen.
- Hoe kunnen we het contact tussen de jeugdzorgboeren onderling bewerkstelligen en bevorderen? (ervaringen delen en deskundigheid vergroten)

Ik ga de beantwoording van deze vragen niet één voor één met u doornemen. En vanzelfsprekend hebben wij bij de beantwoording van deze vragen ook dankbaar gebruik gemaakt van het voorwerk van de Stichting Stimuland. Ik wil een paar in het oog springende zaken noemen:

*Binnen Trias Jeugdhulp hebben wij direct gekozen voor een projectaanpak, juist vanwege het specifieke. Een organisatorische inbedding in het reguliere zorgaanbod zou onzes inziens leiden tot ongelooflijk veel afstemmingsvraagstukken op de korte termijn. Niet wenselijk vanwege het unieke karakter van de zorgboerderij en ook niet wenselijk vanwege het verzoek van de provincie om snel en adequaat tot implementatie over te gaan.

*De constructie hoofdaannemer-onderaannemer kwam na enkele verkenningen als beste optie uit de bus. Deze constructie doet naar ons oordeel recht aan de professionele eindverantwoordelijkheid van Trias Jeugdhulp (eis van de Inspectie voor Jeugdzorg) en de autonomie van de boeren.

*Voor onze professionele begeleiders gold als belangrijkste criteria dat zij naast deskundigheid en ervaring op het gebied van behandeling van jeugdigen, ook affiniteit zouden moeten hebben met de agrarische sector en op zijn minst de taal van de sector verstaan. En niet in de laatste plaats moeten zij ook weten om te gaan met de autonomie van de boeren. (wederzijdse afhankelijkheid in de relatie)

Nu wij als organisatie een aantal jaren ervaring achter de rug hebben kunnen wij met de kennis van nu vaststellen dat wij destijds een goede keus hebben gemaakt. De vraag naar jeugdzorgboerderijen is flink gestegen. In 2008 had Trias Jeugdhulp 90 jongeren in zorg op de jeugdzorgboerderijen. In 2009 waren dit er 138.

Wij hebben momenteel een samenwerkingsovereenkomst met 37 zorgboerderijen. Er is een duidelijke verbinding gelegd met de andere zorgvormen van Trias Jeugdhulp en het aanbod maakt substantieel onderdeel uit van een zorgtraject, soms bestaande uit meerdere vormen van zorg. Wel hebben wij nog altijd ervoor gekozen de jeugdzorgboerderijen niet volledig te integreren in de andere vormen van zorg. Voor zowel jeugdzorgboerderijen, gezinshuizen als pleegzorg geldt dat er sprake is van onderscheidend vermogen zowel naar inhoud als naar vorm. Zodanig dat dit op essentiële onderdelen een specifieke aansturing vereist. Het betreft hulpvarianten met bijzondere kenmerken. Ook de landelijke en provinciale politiek maakt dit onderscheid. De sympathie voor pleegzorg, gezinshuizen en jeugdzorgboerderijen is bij volksvertegenwoordigers doorgaans groter dan bij de meer traditionele vormen van zorg. Er is sprake van een relatief hoog "aaibaarheidsgehalte", zeker in de meer rurale gebieden (groene provincies) Dit gegeven is op zichzelf mooi en bijzonder te noemen, maar vereist in bestuurlijke zin ook extra alertheid als het gaat om strategie en beleidsvoering. Immers, de sympathie kan ook omslaan naar antipathie.

Hoe kunnen wij met elkaar het ondernemerschap in de zorg vergroten en voorkomen dat incidenten leiden tot een overdaad aan wet- en regelgeving, waardoor de professional, de pleegouder en niet in de laatste plaats de jeugdzorgboer wordt ingesnoerd met minimale bewegingsvrijheid.(papieren handboeien)? Als uit de resultaten van de geboden zorg blijkt dat de kwaliteit goed is en het rendement van het maatschappelijk kapitaal (belastinggeld) hoog is dan rest de politiek de professionals in de jeugdzorg en allen die daarbij betrokken zijn ruimte en rugdekking te geven. Het veld is als eerste aan zet om dit te bewerkstelligen

Tot slot: een gezegde luidt: *'t is geen kunst om (jeugd)zorgboer te worden, maar om (jeugd)zorgboer te blijven.* Met andere woorden: wij doen ijverig ons best om het bestaansrecht van de jeugdzorgboerderijen in Overijssel aan te tonen voor nu en voor later.

En dan nog dit: volgende jaar spelen de superboeren weer in de eredivisie.

Hartelijk dank voor uw aandacht.

Fokko Witteveen
22 februari 2010